

Vzpomínka na významného českého medievalistu a slavistu

Dne 5. března 2000 zemřel doc. PhDr. Lubomír Havlík, DrSc., vynikající znalec středověkých dějin Moravy, v první řadě jejího velkomoravského období, a zároveň přední odborník na středověké dějiny národů střední, východní a jihovýchodní Evropy.

L. Havlík se narodil 30. srpna 1925 ve Znojmě. Charisma rodného města, intelektuální rodinné zázemí a silný vliv profesora na znojemském reálném gymnáziu K. Polesného byly hlavní faktory, které v mladém Havlíkovi podnítily lásku k Moravě a k poznávání její minulosti. Po druhé světové válce studoval Havlík na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně – nejdříve filozofii a anglistiku, posléze též historii a prehistorii. Z jednotlivých oborů si nejvíce zamiloval historii, z níž pak u prof. R. Holinky složil také doktorát. Po ukončení studií působil krátký čas jako středoškolský učitel ve Znojmě a několik let jako knihovník v Uměleckoprůmyslovém muzeu v Brně. Velká příležitost se L. Havlíkovi naskýtl v roce 1956, kdy byl v Brně přijat do vědecké aspirantury v tehdejší Slovanském ústavu ČSAV. Zde také v roce 1959 pod vedením prof. J. Macůrka obhájil svou disertační práci o raně středověkém slovanském osídlení v rakouském Podunají a získal hodnost kandidáta historických věd. Historii jako oboru, Akademii věd jako pracovišti (i se všemi jejími vnitřními reorganizacemi a četnými proměnami názvů historických ústavů) a Brnu jako svému působišti zůstal L. Havlík věrný po celou dobu své odborné kariéry.

První rozsáhlejší kniha, kterou L. Havlík publikoval, se týkala jeho rodného města. Nesla název *Znojmo. Z minulosti*

města a jeho památek (Brno 1956). Po nástupu do Slovanského ústavu ČSAV se odborně orientoval – jak již bylo zmíněno – na problematiku někdejšího slovanského osídlení v oblasti dnešních Dolních Rakous, tedy v regionu, který bezprostředně sousedí se Znojemskem. Výsledky svého systematického výzkumu později shrnul v pojednání *Staří Slované v rakouském Podunají v době od 6. do 12. století* (*Rozpravy ČSAV*, Praha 1963).

Přelom 50. a 60. let byl obdobím, kdy československá archeologie přinášela unikátní doklady o vyspělosti slovanské kultury a společnosti na jižní Moravě a západním Slovensku, které v 9. a na začátku 10. století tvořily jádro velkomoravské říše. Do zevrubného studia dějin Velké Moravy se v té době zapojili také čeští a slovenští historikové, mezi nimi i L. Havlík. Širší veřejnost se mohla seznámit s výsledky tehdejších bádání formou rozsáhlé putovní výstavy „Velká Morava“, kterou zhlédli jako první Brňané v roce 1963. L. Havlík připravil historickou část této výstavy. (V letech 1964–1972 obešla výstava řadu dalších našich i zahraničních měst: Nitru, Prahu, Athény, Vídeň, Mohuč, Vratislav, Stockholm, západní i východní Berlín, Sofii, Leningrad, Moskvu a Kyjev.) Bouřlivý rozmach archeologického výzkumu v oblasti Velké Moravy nutil tehdejší historiografii, aby konfrontovala objevené památky hmotné povahy s dochovanými prameny písemnými. Tohoto nelehkého úkolu se ujal L. Havlík, který jako vedoucí redaktor vydal ve spolupráci s dalšími specialisty pět svazků velice cenných a editorsky pečlivě zpracovaných dokumentů k dějinám Velké Moravy – *Magnae Moraviae fontes historici I–V* (Praha – Brno, 1966–1977). Na základě výborné znalosti pramenů mohl

Havlík v následujících letech publikovat své syntetické práce *Velká Morava a středoevropští Slované* (Praha 1964) a *Morava v 9. a 10. století. K problematice politického postavení, sociální a vládní struktury a organizace* (Studie ČSAV, Praha 1978), kde dopodrobna analyzoval společenský a státní vývoj na Velké Moravě, popsal a zhodnotil její politickou organizaci, proměny územního rozsahu Velké Moravy a zvláště pak její ideově politickou pozici mezi franskou říší, Byzancí a papežským Římem. Zároveň tu také detailně vylíčil průběh a význam cyrilometodějské mise pro tehdejší střední Evropu a v následujícím období i pro celý širší slovanský svět. Zajímavá a čtenářsky vděčná byla také Havlíkova *Kronika o Velké Moravě* (Brno 1987, 2. vyd. 1992), která řečí překladů originálních pramenů z 6. – 11. století a bohatými komentáři zobrazila celou raně středověkou historii Moravy od počátků slovanského osídlení až po její politické začlenění do českého přemyslovského státu. V 90. letech doplnil L. Havlík svůj výklad o Velké Moravě dvěma monografickými pracemi o jejich nejvýznamnějších panovnících – *Svatopluk I. Veliký, král Moravanů a Slovanů* (Brno 1994) a *Život a utrpení Rostislava, krále Moravanů* (In: *Moravský historický sborník*, Brno 1995).

Jižní Moravě a jejím dějinám byla věnována také poslední Havlíkova kniha, kterou za svého života vydal – *Dějiny královského města a Znojma a Znojemského kraje* (Brno 1999).

Prestiž uvnitř domácí i zahraniční obce si L. Havlík vydobyl také svým rozsáhlým komparativním studiem raně středověkých dějin národů střední, východní a jihovýchodní Evropy. Těžiště jeho pozornosti spočívalo ve výzkumu nejstarších období dějin slovanským národů,

v rámci svého širokého odborného záběru však postihl rovněž raně středověký vývoj v oblasti Byzance, u starých Maďarů, u předchůdců dnešních Rumunů, u kavkazských národů atd. V této souvislosti jmenujme alespoň dvě nejrozsáhlejší Havlíkovy monografie o vzniku a vývoji nejstarších slovanských států – *Geneze feudální společnosti a státu ve slovanském prostředí* (Praha 1987) a *Slovanské státní útvary raného středověku. Politické postavení, společenská a vládní organizace státních útvarů ve východní, střední a jihovýchodní Evropě od 8. do 11. století* (Praha 1987). Na základě posledně jmenované práce byl L. Havlíkovi v roce 1987 přiznán titul doktora věd.

Docent Havlík se v průběhu 60.–80. let autorsky podílel i na vydání několika významných kolektivních syntéz, do nichž ponejvíce přispěl svými fundovanými kapitolami o středověkých dějinách jednotlivých slovanských národů a o jejich vzájemných vztazích. Připomeňme alespoň nejdůležitější práce: *Češi a Poláci v minulosti I* (Praha 1964), *Dějiny SSSR od nejstarších dob do Velké říjnové socialistické revoluce* (Praha 1977), 2. vyd. 1982), *Dějiny Jugoslávie* (Praha 1970), *Češi a Jihoslované v minulosti. Od nejstarších dob do roku 1918* (Praha 1975), *Slovanství v národním životě Čechů a Slováků* (Praha 1968), *Dějiny Maďarska* (Praha 1989, 2. vyd. 1993).

V neposlední řadě je třeba ocenit také Havlíkovu pedagogickou činnost. Od roku 1963 externě přednášel na filozofické fakultě v Brně, kde se v roce 1978 habilitoval pro obor Dějiny Byzance a Slovanů ve středověku. Jeho působení na fakultě dodnes připomínají kvalitně zpracovaná vysokoškolská skripta *Přehledné dějiny Byzance* (Brno 1971, 2. vyd. 1979) a *Dějiny Gruzie* (Brno 1980).

L. Havlík mnohokrát aktivně reprezentoval českou historiografii na mezinárodních kongresech a sympoziích u nás i v zahraničí (sjezdy a kongresy slavistů, balkanistů, archeologů, byzantologů, bulharistů ad.). Byl členem řady mezinárodních vědeckých organizací, např. Informačního střediska o pramenech k dějinám Balkánu a Středomoří (Centre internationale d'information sur les sources de l'histoire balcanique et méditerranéenne) se sídlem v Sofii, v roce 1986 byl zvolen za řádného člena Společnosti evropských historiků (Associazione degli storici europei) v Římě. Po dlouhá léta působil v redakční radě mezinárodního časopisu *Byzantionoslavica*. Za svou práci získal četná ocenění, zmiňme alespoň zlatou medaili sv. Metoděje od Bulharské akademie věd (1985) a stříbrnou medaili Františka Palackého Československé akademie věd za rozvoj historické vědy (1988).

Doc. Lubomír Havlík byl znám svým velikým zápalem pro obor a neobyčejnou pracovitostí a pílí. Rozsáhlým dílem o středověkých dějinách slovanských národů se nesmazatelně zapsal nejen do české, ale v pravém slova smyslu také do evropské historiografie¹. Opuštěné místo jeho badatelského zájmu nebude lehké zaplnit.

Ladislav Hladký

¹ Podrobnější rozbor činnosti a díla doc. L. Havlíka viz v článku Vladislava Štastného *Odešel významný český medievalista (Slovanský přehled 86/2000, s. 277–278)* a ve stati Jana Skutila *Obraz středověkých dějin slovanských národů a států včetně dějin Moravy* (In: *Moravský historický sborník*, Brno 1995, s. 15–83. Zde též bibliografie Havlíkových prací z let 1952–1995)

Zemřel RNDr. Zdeněk Klein

BREVE ENIM TEMPUS
AETATIS SATIS LONGUM
EST AD BENE
HONESTEQUE VIVENDUM

Dne 4. 9. 2000 podlehl těžké nemoci RNDr. Zdeněk Klein (nar. 13. 6. 1944), antropolog a etolog Psychiatrického centra v Praze Bohnicích.

Odešel vzdělaný, skromný a čestný člověk, který celý svůj nelehký život zasvětil práci, pravdě a mravním principům. Mezi svými přáteli, kolegy a studenty vymezil pojem lidské slušnosti. Jen někteří z nich věděli o životních zkušenostech, které formulovaly jeho pevné zásady a ovlivnily názory.

Za svůj společenský a politický postoj k událostem roku 1968 byl odsouzen a uvězněn na dva roky. V půlroční vyšetřovací vazbě byl podroben velkému nátlaku odhalit ostatní spolupracovníky, kteří se společně s ním zúčastnili protinormalizačních akcí. Všechna obvinění vzal na sebe, takže nebyl nalezen jediný důvod k postihu ostatních.

Po propuštění z vězení v roce 1974 pracoval jako dělník ve skladu a v Léčivech. Ke své profesi se mohl vrátit až v roce 1989. Ve volném čase se věnoval etologii, zaznamenal a vypracoval základní vzorce lidského chování a neverbální komunikace. Tyto odborné poznatky byly v letech 1993–1999 publikovány, podobně jako práce z oblasti dermatoglyfiky.

Dr. Klein vydal atlas sémantických gest a soupis termínů rodu *Homo* – „*Ecce Homo*“. Přednášel humánní etologii na 3. LF UK, PřF UK a IZV UK v rámci pregraduálního i postgraduálního studia. Pracoval s velkým elánem a nasazením, jako by chtěl sobě i ostatním nahradit